

BERNÁTH BÉLÁNÉ
Pécs

A tematika és szókinsz tükröződése az új tantervben a magyar—szovjet diáklevelezés alapján

A turizmus növekedésének ellenére a hazánkban idegennyelvet tanuló diákok kis százaléka kerül csak közvetlen kapcsolatba a nyelvet anyanyelvként beszélő emberekkel. E tény különösen jellemző az általános iskolai korosztályra, náluk a kölcsönös kapcsolatok kiépítése, a barátság ápolása legtöbbször a levelezés segítségével válhat mindennapi gyakorlattá.

Az új Tanterv megjelenésével egyidőben tanulmányoztuk az orosz nyelvű diáklevelezés tematikáját, elemeztük a levelek szókinszét, majd a kapott értékeket összevetettük a Tantervben közreadott szójegyzékkel. E vizsgálódással arra a kérdésre kerestük a választ, vajon az új orosz nyelvi Tanterv tematikája és szókinsze mennyiben segíti a kapcsolatok kiépítését, hogyan gazdagítja a levelezés tematikáját, és e tematikán belül milyen lehetőséget ad a választékosabb, igényesebb közlések megfogalmazásában.

A vizsgálat során 200 – a Szovjetunió különböző területéről érkező – levelet elemeztünk. A kapott levelek megoszlása a következő: Pécs három általános iskolája (100); Petőfi Sándor Általános Iskola, Esztergom (50); Zalka Máté Általános Iskola, Pápa (50). A levelek feldolgozásában Hauszner Sándor, Havas Erika és Tóth Zsuzsanna volt főiskolai hallgatók működtek közre.

A magyarországi tanulók szovjet levelezőpartnerei által írt levelek alapján a következő főbb témacsoportokat emeltük ki:

1. A levelezőpartner bemutatkozása, a család bemutatása.
2. A közvetlen lakóhely (szülőföld) és a távolabb eső területek (földrajzi fekvés, klímaviszonyok, ásványkincsek, természeti gazdagság) leírása.
3. Az iskola és közvetlen környezete, az épület, szaktantermek, kedvenc tantárgyak, szakkörök, sportolási lehetőségek, valamint az úttörő- és komszomolszervezet életének bemutatása.
4. A gazdag szabadidős tevékenység – hobby, gyűjtőmunka, film, színház, hangverseny, olvasmányélmények, kirándulások – részletes ismertetése.
5. A különböző szintű nemzetközi, nemzeti és családi ünnepekről szóló megemlékezések, élmények közvetítése.
6. A szünidei tevékenység – utazás, rokonlátogatás, vendégfogadás, tábori élmények, baráti találkozások – leírása, bemutatása.

Az általunk csoportosított és a levelezés csomópontját képező *hat fő téma* az új Tanterv osztályokra lebontott „TÉMÁK” címszáva alatt a következő bontásban található:

Az 1. témához (bemutakozás, család stb.) a 4. osztály „A tanuló otthoni... élete”, az 5. osztály „A család”, „A lakás” című témája kapcsolódik.

A 2. téma kifejtéséhez (lakóhely... stb.) a 6. osztály „Lakóhelyünk: utcák, terek, épületek, gyárak. Falusi ház és környéke...”, „Szovjet tájak, városok. Leningrád.”, az 5. osztály „A Szovjetunió. Moszkva” című témák adnak segítséget.

Megjegyezzük, hogy a „Budapest. Magyarország tájai” című témák a 8. osztály részére összeállított tematikában a levelezésben való felhasználhatóságukat illetően kissé későn szerepelnek annak ellenére, hogy a levelezés beindítását az új Tanterv is 6. osztályban javasolja, a tematika szerint azonban kissé hosszú ideig kellene „nélkülözni” a magyar tanulóknak Magyarország és a főváros bemutatásához tartozó szókinccset. (A régi Tanterv a téma egyik részének feldolgozását 5. osztályban írta elő, igen helyesen). A hazai tájakat bemutató szókinccs hiányát még Kaszab Andor Szovjet–magyar diáklevelezés c. munkája sem pótolja. A megkérdezett 200 magyar tanuló – bár tud a levelezőkönyvecske létezéséről –, csak a legvégső esetben folyamodik a belőle való másoláshoz, s ezt a következőképpen indokolták: „a saját gondolatomat szeretném megfogalmazni”; „az ember szókinccse, kifejezőkészsége, beszédkészsége csak az önálló munkával fejlődik”; „sok új kifejezést így tanulok meg”; „a válasz írásakor használok a szótárt és gyakorolom a nyelvtant is”. A tanulók többsége tehát a levelezésben igazi alkotótevékenységet lát, de e teljesértékű tevékenység gyakorlásához – mint azt a későbbiekben is látni fogjuk – nem ad minden esetben megfelelő segítséget az iskolai keretekben folyó oroszoktatás.

A 3. témacsoporthoz (iskola... stb.) kapcsolhatók a 4. osztály „A tanuló... iskolai élete”; az 5. osztály „Az osztály. Egy oroszóra”; a 6. osztály „A tanuló napirendje”; a 7. osztály „Foglalkozások I.”; a 8. osztály „Pályaválasztás. Foglalkozások II.” c. résztémák.

A 4. téma keretében a szabadidős tevékenységek bemutatásához közvetlenül a következő egységek sorolhatók: 7. osztály „A tanuló szórakozása és hasznos időtöltése: olvasás, rádió, TV, sportok, zenehallgatás”, „Kirándulás az erdőbe, hegyekre”, „Színházban, moziban”, „Látogatás egy képtárban.”

Az 5. téma (ünnepek... stb.) kifejtéséhez az 5. osztály „Télapó”; a 7. osztály „Családi ünnepek (születésnap)”, „Április 4.”; a 8. osztály „A Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Lenin.”, „Barátoknál” c. témái adnak segítséget.

A 6. témához az 5. osztály „Az év, évszakok és hónapok”; a 6. osztály „Levelezés szovjet diákokkal”; a 7. osztály „Utazás”; a 8. osztály „Vendégségben, barátoknál”; „Egy nemzetközi úttörőtáborban” c. témaegységek kapcsolhatók. E résztémánál érdemes megjegyezni, hogy a levelekben a szünidei tevékenység – a Szovjetunióban a tanév beosztását követve a tanulók három alkalommal kapnak rövidebb szünetet – bemutatása jóval gazdagabb, mint a hazai nyelvoktatás által felkínált lehetőség.

A levelekben szereplő témákról a tantervi tematikával való összevetésben a következő megállapításokat tehetjük:

1. A levelek alapján az általunk kiemelt főbb témacsoportok tükröződnek a tantervi tematikában, de
2. Az egyes témák kifejtéséhez a tantervi résztémacsoportok bizonyos aránytalanságot mutatnak, pl.: az ünnep, táborozás, szünidő témakörhöz igen kevés anyagból meríthet a magyar tanuló. A témák nagyfokú egybeesése mellett a levelezésben felhasznált szókinccs már nem mutat hasonló mértékű azonosságot.

Az alábbiakban a 200 levél szókincs-statisztikája alapján készült szójegyzéket mutatjuk be. Az előfordulási mutatókat zárójelben adjuk. Az aláhúzással jelölt szavakat nem tartalmazza a tantervi szójegyzék. (A tíznél kevesebbszer előforduló szóanyagot nem vettük figyelembe).

A) FŐNÉV:

письмо (200), школа (98), класс (91), ответ (91), город (87), год (77), мама (76), язык (61), подруга (60), сестра (59), фотография (58), привет (58), брат (47), Венгрия (44), ... лет (40), календарь (40), адрес (35), берег (34), календарик (34), каникулы (30), друг (30), лагерь (28), математика (28), пионер (26), физкультура (26), история (24), открытка (23), открытка с видом (21), цветок (23), дом (13), семья (13), время (12), погода (12), пятёрка (12), ученик (11), кружок (11), девочка (11), мальчик (10), каникулы (10), книга (10) папа (10).

B) IGE:

учиться (102), любить (102), писать (102), ждать (94), быть (94), получить (78), есть (78), жить (76), звать (68), хотеть (65), работать (58), посылать (52), Посылать (50), проводить-провести (49), читать (46), собирать (44), переписываться (42), идти (32), закончить (26), делать (22), находиться (15), интересоваться (12).

C) MELLÉKNÉV:

дорогой (138), красивый (86), большой (82), русский (70), венгерский (68) хороший (46), пионерский (38), маленький (30), свободный (20), советский (20), младший (20).

A levelek szóanyaga alapján 41 főnév (főneves szókapcsolat), 23 ige és 11 melléknév fordult elő a kapott levelekben tíznél több alkalommal. Bemutatott szójegyzékünk mindössze 5 főnevet, 1 igepárt tartalmaz, mely hiányzik a tantervi szójegyzékből. E szavakat azonban a levelezés szempontjából lényegesnek ítéljük. A *Венгрия* szó a magyar tanuló részére elengedhetetlen lakóhelyének pontos bemutatásánál. A kedvenc tantárgyak felsorolásánál a *математика*, *физкультура* hobbyk tárgyalásánál a *календарь*, *календарик* nélkülözhetetlenek. A *календарь* szó az évszakok, a hónapok neveinek feldolgozásakor sem nélkülözhető, a szójegyzékbe való utólagos bekapcsolása tehát indokolt. A szójegyzékből hiányzó *проводить—провести* igepár ismerete is lényeges lenne a szabadidős, szünidei tevékenység bemutatásánál, s a levelezésben is sokoldalúan lehetne felhasználni.

Érdemes megvizsgálni a 41 főnevet abból a szempontból is, milyen arányban használhatók fel a levelezési témák kifejtésére. E szerint a 41 lexikai egységből

– a család bemutatásához	13	
– a lakóhely bemutatásához	9	
– az iskola bemutatásához	10	
– a szabadidős tevékenység bemutatásához	5	szó használható fel.
– az ünnepek bemutatásához	0	
– a szünidei tevékenység bemutatásához	2	

A tíz fölötti értékkel szereplő melléknevek mindegyike szerepel a tantervi szójegyzékben.

Dolgozatunk második részében a levelek szókinszrétegéből azt a szférát szeretnénk bemutatni, amelyet a tanterv ugyan nem tartalmaz, de az élő partnerkapcsolatok alakításában mindenképpen jelentős szerepe van. A szóanyag közreadásával a levelezőkapcsolatokat segítő orosz tanároknak kívánunk segítséget nyújtani. (Az itt feltüntetett szavak előfordulási indexe 5–10).

1. A család bemutatásánál különösen a *foglalkozásnevek* jelentenek új információforrást. A legtöbbször előforduló foglalkozásnevek: телефонистка, артистка, строитель, механик, автомонтёр, офицер, чабан.

E területen a szókinsz gazdagítása igen fontos, ha valóban el akarjuk érni, hogy a tanulók a *Кем работает твой папа /или твоя мама?* kérdésre a valóságnak megfelelően válaszoljanak. A fenti foglalkozásnevek közül az артистка, а строитель megtanítása azért sem okozna nehézséget, mert az артист főnevet és а строить igét a szójegyzék is tartalmazza.

2. A lakóhely bemutatásához változatos szóanyagot használnak fel a szovjet iskolások: подножие, луг, достопримечательность, Дворец спорта (пионеров), Зимний дворец, телебашня, князь, церковь, собор, скульптура, архитектура, кафе. Az igék közül a következők emelhetők ki: гордиться, называть-назвать, возвышаться-возвыситься, любоваться, замерзать-замёрзнуть.

E témánál gyakoriak a következő melléknevek is: просторный, промышленный, районный, исторический, дверный, солнечный

3. Szembetűnő a szókinsz gazdagodása az iskolai élet bemutatásánál. A tantárgyak elnevezése: алгебра, анатомия, черчение, труд; az iskolai élet jelentősebb eseményeinek megnevezése: годовщина, фестиваль художественной деятельности, экзамен, делегация; és az egyéb fogalmak elnevezésére használt szavak: приём в пионеры (в ВЛКСМ, должность, поручение, командир, староста, почётная грамота, похвальный лист, училище, институт, одноклассник, учительская; красный, живой) уголок, спортплощадка, конкурс, восьмиклассница, успех, учёба, салют, смена.

Az iskolai események kommentálására a következő igéket használják fel: (руководить, участвовать, выступать-выступить, исправлять-исправить, соревноваться.

4. A szabadidős tevékenységről szóló információk sorában rangos helyet foglal el a sportterminológia: бадминтон, баскетбол, волейбол, диск, легкоатлетика, фигурное катание, атлетика, хоккей, полоц, первенство, спортзал és a szórakozás egyéb formáihoz kapcsolódó lexika bemutatása. Pl.: балет на льду, спектакль, кинотеатр, мультфильм, пьеса, сцена, телевидение, ансамбль, пластинка, роман, поэт, стихи, певец, каток, впечатление, восхищение

Megállapítottuk, hogy a tantervi szójegyzék igen kevés szót tartalmaz a sportlexika köréből, pedig a különböző sportágak rendkívül népszerűek a Szovjetunióban, s a levelezőtársak gyakran fognak a lezajlott sporteseményekről tudósítani. A levelek tematikájának elemzésekor kiderült, hogy a tanulók körében még ma is igen népszerű a különböző tárgyak gyűjtése. Legtöbbször a következő tárgyakat részesítik előnyben: вырезки, календарики, коробки с сигаретами, фломастер, сводки, этикетки (от жевательных резинок), открытки с видами, фантики, закладка.

A levelekből kitűnik, hogy a szovjet iskolások között sokan vannak, akik a szakkörök közül a драмкружок-ба, а кружок мягкой игрушки-ба vagy a ЮДМ (Юный друг милиции)-ба járnak, ezért néhány szakkörtípus elnevezését is indokolt lenne megtanítani.

A szabadidős tevékenység bemutatásánál a következő melléknevek szerepelnek a leggyakrabban: научно-фантастический, детективный, скучный és a követ-

kező igék a legtermékenyebbek: **вышивать-вышить** **вязать**, **коллекционировать** **а собирать** helyett.

Igen sajnálatos, hogy e gazdag szóanyaggal a tanulók csak levelezés útján kerülhetnek kapcsolatba, a tantervi szójegyzék negligálja e szókincset.

5. A különböző *ünnepekről* szóló híradások elsősorban az ünnepek elnevezéseivel gazdagítják a magyar tanulók szókincset. Február 23-án nagy ünnep a Szovjetunióban a **День Армии и Военно-Морского Флота**, az iskolában a lányok megajándékozzák a fiukat, kis meglepetéssel kedveskednek nekik. Nyár közepén kerül sor a **праздник Нептуна** megünneplésére. Az ünnepek közül ismeretlen a magyar tanulók előtt – mivel a szerkezet egyik tagja sem szerepel a szójegyzékben – még a következő néhány ünnep elnevezése is: **День победы**, **День Конституции**, ...мы отмечаем годовщину со дня рождения В. И. Ленина.

Az ünnepekről szóló levélrészletekben gyakran szerepel még a **парад és демонстрация** valamint a **демонстрировать** ige. E szavak véleményünk szerint szükségesek a téma igényesebb kifejtéséhez.

6. A *szünidei tevékenység leírásánál*, mivel a szabadidős tevékenységgel gyakran egyező lexikát tartalmaz, csak néhány sajátos szóval találkoztunk mint pl.: a **путёвка**, **пляж**. E témakörben az évszakokat jelölő – **весенний**, **осенний**, **зимний** és a tábor „tulajdonságát” jelölő melléknevek – **международный**, **замечательный**, **интернациональный**, **популярный** – valamint a levelekben sokszor leírt **проводить-провести**) igepár tűnik ki átlagon felüli gyakorisággal. A tantervben szerepel az úttörőtábori élethez kapcsolódó téma, de a szójegyzékben mindössze 4 szó szerepel, amely a téma kifejtésénél felhasználható, ezért mindenképpen indokolt lenne a levelekben leggyakrabban előforduló lexikai egységek beépítése a majdani olvasmányokba.

A levelek elemzése során a szovjet diákok leveleiben leggyakrabban fellelhető szókincsréteg került felszínre. E szókincset a tanítási órán legalább receptíve, a szakköri foglalkozásokon pedig tudatosan tervezve kell megismertetni a tanulókkal (produktív szinten). A nagyon értékes, ismeretet és személyiséget gazdagító levelezést nagyban elősegíthetnék az új tankönyvek is, ha a felsorolt szókincs egy részét a szerzők beépítenék az új tankönyvekbe.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Az általános iskolai nevelés és oktatás terve II. kötet Orosz nyelv 4–8. osztály. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest, 1978.
- [2] Csóber Kálmánné: Orosz nyelvű diáklevelezés az általános iskolában, INYT, 1961/4.
- [3] Horváth József: Diáklevelezés a soproni Martos Flóra Gimnáziumban, INYT, 1964/4.
- [4] Magi János: Az orosz nyelvű diáklevelezés megszervezése és hasznosítása az oktató-nevelő munkában, Módszertani Közlemények, 1975/4.
- [5] Kaszab Andor: Szovjet–magyar diáklevelezés. Kifejezés és levélgyűjtemény, Tankönyvkiadó, Bp., 1978.